

HOVRÄTTEN FÖR
VÄSTRA SVERIGE
Avdelning 3
Rotel 34

BESLUT
2022-02-15
Göteborg

Mål nr
B 1962-21

Sid 1 (10)

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göteborgs tingsrätts dom den 8 februari 2021 i mål nr B 18677-19, se bilaga A

PARTER

Klagande (Åklagare)

Kammaråklagaren Helene Gestrin
Åklagarkammaren i Linköping

Motparter (Tilltalade)

1. Linus Andersson, 19830408-4133
Skogsviksvägen 32, 423 61 Torslanda

Offentlig försvarare: Advokaten Hans Gaestadius
Västra Hamngatan 20, 411 17 Göteborg

2. HENRIK Nils John Evertsson, 19870303-8235
Bogata 25 C, 0655 Oslo, Norge

Offentlig försvarare: Advokaten Johan Eriksson
Box 12107, 102 23 Stockholm

SAKEN

Brott mot lagen om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia

HOVRÄTTENS AVGÖRANDE

Med upphävande av tingsrättens dom, utom såvitt avser besluten om ersättning till de offentliga försvararna, återförvisar hovrätten målet till tingsrätten för förnyad prövning.

Kostnaderna i hovrätten för de offentliga försvararna samt frågan om de tilltalade ska ersätta staten någon del av dessa kostnader prövas av tingsrätten i samband med målet efter dess återupptagande.

Dok.Id 642971

Postadress
Box 40
401 20 Göteborg

Besöksadress
Packhusplatsen 6

Telefon
031-701 22 00
E-post: hovratten.vastrasverige@dom.se
www.vastrahovratten.domstol.se

Telefax
-

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:00

YRKANDEN I HOVRÄTTEN, M.M.

Åklagaren har yrkat att hovrätten dömer Henrik Evertsson och Linus Andersson för brott mot lagen (1995:732) om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia (Estonialagen) till villkorlig dom och dagsböter.

Henrik Evertsson och Linus Andersson har motsatt sig ändring av tingsrättens dom. För det fall hovrätten skulle komma fram till att Estonialagen är tillämplig, har båda tilltalade begärt att målet återförvisas till tingsrätten för förnyad prövning.

Åklagaren har ansett att det finns förutsättningar för hovrätten att pröva målet i dess helhet, men har inte motsatt sig de tilltalades begäran om återförvisning.

Hovrätten har hållit huvudförhandling i målet, och tog då del av samma bevisning som tingsrätten. Förhören som hölls där med Henrik Evertsson, Linus Andersson och Ville Puustinen har spelats upp med ljud och bild.

HOVRÄTTENS SKÄL

Utgångspunkter

Tingsrätten har omsorgsfullt redovisat vad som framgår av den åberopade bevisningen och för omständigheterna i övrigt kring den åtalade gärningen. Hovrätten bedömer att det som åklagaren gör gällande i gärningspåståendet är visat i objektivet hänseende. Det beskrivna händelseförloppet har inte heller ifrågasatts av Henrik Evertsson eller Linus Andersson. De har däremot haft synpunkter på påståendet att de tillsammans och i samförstånd med andra skulle ha åkt till platsen för att begå brott, vilket tar sikte på bl.a. frågan om uppsåt.

Vidare kan konstateras att det har getts in ett beslut om åtalsförordnande till tingsrätten.

Det som hovrätten har att bedöma är i första hand om behörighetsbestämmelsen i 5 § Estonialagen är tillämplig eller om dess straffrättsliga tillämpningsområde strider mot folkrättens principer och inte bör tillämpas, som tingsrätten har ansett. För det fall Estonialagen ska tillämpas är frågan om målet ska prövas i hovrätten eller återförvisas till tingsrätten.

Svensk domsrätt beträffande gärningar begångna utomlands

I 2 kap. brottsbalken finns bestämmelser som bl.a. reglerar i vilka fall som svensk domstol har behörighet att döma en tilltalad för brott begånget utanför Sveriges gränser. En av grunderna för svensk behörighet när det gäller ett brott som har begåtts utomlands gäller brott som har begåtts av svenska medborgare eller någon med hemvist i Sverige (se 2 kap. 3 § 2 i den nu gällande lydelsen, som trädde i kraft efter den åtalade gärningen men som i detta avseende inte har ändrats i sak). I de fallen gäller som huvudregel ett krav på s.k. dubbel straffbarhet. Det innebär att behörighet som regel föreligger endast om gärningen är straffbar även enligt lagen på gärningsorten. (Se 2 kap. 5 § brottsbalken.)

Av 2 kap. 12 § brottsbalken (tidigare 2 kap. 7 §) följer dock att de begränsningar av svensk domstols behörighet och tillämpligheten av svensk lag som följer av allmän folkrätt eller av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige ska iakttas. Bestämmelsen ger uttryck för den skyldighet som finns att iaktta de begränsningar som kan följa av allmän folkrätt – sedvanerätten. Bestämmelsen ändrades 2022 på så sätt att även begränsningar som följer av för Sverige bindande internationella överenskommelser ska iakttas, dvs. överenskommelser som har ratificerats av Sverige oavsett om de har införlivats i svensk rätt eller inte. (Se prop. 2020/21:204 s. 158 f.)

Utöver bestämmelserna i 2 kap. brottsbalken finns ytterligare bestämmelser om svensk behörighet, bl.a. i Estonialagen. I den nu gällande lydelsen av 2 kap. 4 § brottsbalken framgår detta uttryckligen, men det är inte någon skillnad mot vad som har gällt tidigare. Av 5 § Estonialagen framgår att svensk domstol är behörig att döma över

brott enligt lagen även om det inte finns domsrätt enligt 2 kap. 3 § brottsbalken (även denna bestämmelse har ändrats efter den åtalade gärningen men ändringen innebär inte någon skillnad i sak).

Avsikten med Estonialagen är att svensk domstol alltid bör vara behörig att döma för brott mot lagen (se prop. 1994/95:190 s. 11). Det finns således inte något krav på dubbel straffbarhet i de fall Estonialagen är tillämplig. Detta innebär att Estonialagen ger svenska domstolar en vid behörighet att lagföra både egna och andra staters medborgare för brott som begåtts utanför landets gränser.

Även Estonialagen ska emellertid tillämpas med beaktande av folkrättsliga principer. I prop. 1994/95:190 s. 8 ff. noteras bl.a. de s.k. fria-havs rättigheterna och det principiella förbudet enligt folkrätten för en stat att utöva makt mot andra staters fartyg på det fria havet. I prop. 2020/21:165 s. 10 framhålls att de begränsningar i fråga om svensk lags tillämplighet och svensk domstols behörighet som följer av allmänt erkända folkrättsliga grundsatser naturligtvis ska iakttas (med en hänvisning till 2 kap. 7 § brottsbalken, numera 2 kap. 12 §, se ovan).

Folkrättslig jurisdiktion

Folkrätten sätter gränserna för en stats jurisdiktion. Det kan finnas folkrättsliga regler som kräver att staten utövar jurisdiktion i vissa fall, men så länge staten håller sig inom nyss nämnda gränser är den till allra största delen fri att själv bestämma i vilken utsträckning jurisdiktion ska utövas.

Statsjurisdiktion – det vill säga en stats möjlighet att utöva makt i olika avseenden – är en del av statssuveräniteten. Man talar vanligtvis om tre typer av folkrättslig jurisdiktion: lagstiftande, dömande och verkställande. Den lagstiftande jurisdiktionen handlar om att skapa bindande regler inom olika områden, den dömande jurisdiktionen handlar om att ge domstolar rätt att avgöra frågor och den verkställande jurisdiktionen handlar om att vidta åtgärder för att säkerställa efterlevnaden av regler och beslut. Eftersom statssuveräniteten i hög utsträckning består av territoriell suveränitet är möjligheten att

utöva jurisdiktion också starkt kopplad till statens territorium. Bortsett från regler om t.ex. immunitet är den territoriella jurisdiktionen för staten i princip obegränsad. Detta utgör den folkrättsliga territorialitetsprincipen.

Staten har emellertid också möjlighet att utöva jurisdiktion över personer som befinner sig utanför det egna territoriet, och över gärningar som har utförts utanför det egna territoriet, så kallad extraterritoriell jurisdiktion. Medan territorialitetsprincipen är allmänt accepterad är frågan om extraterritoriell jurisdiktion betydligt mer omdiskuterad. Vissa principer för utövande av extraterritoriell jurisdiktion är allmänt accepterade, andra är kontroversiella.

Folkrätten tillåter inte stater att utöva extraterritoriell verkställande jurisdiktion, om det inte finns en folkrättslig regel som uttryckligen tillåter detta. Det är exempelvis inte tillåtet för svensk polis att gå in och vidta åtgärder på en annan stats territorium, om inte den staten uttryckligen har tillåtit detta. I de flesta fall då det kan bli aktuellt att utöva extraterritoriell jurisdiktion handlar det alltså om att utöva lagstiftande och dömande jurisdiktion.

De flesta principer för extraterritoriell lagstiftande och dömande jurisdiktion som har utvecklats inom folkrätten kräver att det finns en koppling mellan staten och det som staten vill utöva jurisdiktion över, samt att denna koppling inte är alltför diffus. Den tydligaste kopplingen som erkänns är medborgarskap. Huvudregeln är att en stat har rätt att utöva jurisdiktion över sina egna medborgare oavsett var i världen de befinner sig och oavsett var i världen de har utfört gärningar. Detta utgör den folkrättsliga nationalitetsprincipen, även kallad den aktiva personalitetsprincipen (jfr Bring m.fl., Sverige och folkrätten, 6 uppl. 2020 s. 109).

Det kan dock finnas folkrättsliga regler inom olika områden som innebär att utövande av jurisdiktion regleras på annat sätt än vad som följer av de allmänna jurisdiktionsprinciperna.

Folkrättsliga överenskommelser och principer på området

När det gäller folkrätten på området finns överenskommelsen från 1995 mellan Sverige, Estland och Finland om M/S Estonia, överenskommelsen som har legat till grund för Estonialagen.

Därutöver är det främst FN:s havsrättskonvention (United Nations Convention on the Law of the Sea, UNCLOS) som är aktuell. En stor majoritet av världens stater är parter till konventionen, däribland samtliga stater runt Östersjön inklusive Sverige. I konventionen finns bl.a. bestämmelser om det fria havet, som enligt artikel 87 är öppet för alla stater och bl.a. omfattar frihet till sjöfart och fiske. Ingen stat kan göra giltiga anspråk på suveränitet över någon del av det fria havet enligt artikel 89. Av artikel 92 följer att fartyg ska segla under endast en stats flagg och vara underkastade denna stats exklusiva jurisdiktion på det fria havet utom i vissa undantagsfall.

Flaggstatsprincipen, eller flaggprincipen, kan härledas från äldre teorier enligt vilka fartyg utgjorde "territoire flottant", dvs. en flytande del av flaggstatens territorium. Denna fiktion har övergivits, men flaggprincipen tillämpas fortfarande. (Se Asp, Internationell straffrätt, 2 uppl. 2014, s. 45.) Flaggstatsprincipen motiveras bl.a. av det intresse varje stat har av att upprätthålla och säkerställa ordningen ombord på fartyg som för dess flagg (se prop. 2020/21:204 s. 101). Havsrättskonventionen specificerar inte vilken typ av jurisdiktion flaggstatens exklusiva jurisdiktion omfattar. Det finns dock gott stöd för tolkningen att exklusiviteten bara avser den verkställande jurisdiktionen (se t.ex. Honniball, The International Journal of Marine and Coastal Law 2016/31 s. 499–530). Förutom för flaggstaten finns det således möjlighet för andra stater att utöva lagstiftande och dömande jurisdiktion över gärningar som utförs på fartyget, bl.a. med stöd av den ovan beskrivna folkrättsliga nationalitetsprincipen.

Estonialagens förhållande till folkrätten

Som tingsrätten har noterat uppmärksammades i förarbetena till Estonialagen att det i vissa situationer inte är möjligt att utöva straffrättslig kontroll över utländska fartyg.

Detta eftersom det enligt folkrätten finns ett principiellt förbud för en stat att utöva makt mot andra staters fartyg på det fria havet, och att det därför i praktiken i vissa fall kan bli svårt att få till stånd ett rättsligt förfarande i Sverige om inte fartyget angör svensk hamn eller annars kommer in på svenskt inre vatten. (Se prop. 1994/95:190 s. 9.) Uttalandet i förarbetena framstår som logiskt med hänsyn till att det är flaggstaten som utövar verkställande jurisdiktion på det fria havet och att det kan vara svårt att i efterhand utreda t.ex. vem som är gärningsman och de närmare omständigheterna kring brottet. Uttalandet ger uttryck för att Estonialagen ska tillämpas med beaktande av folkrättsliga principer.

Tingsrätten har också noterat att det i litteraturen har framförts kritiska synpunkter på Estonialagen. Kritiken har i någon mån omfattat den omständigheten att Sverige tar sig makt att bestämma över ett område som man inte har behörighet att styra över, men synes främst ha varit inriktad på att lagens tillämpningsområde träffar alla, oavsett nationalitet, dvs. även medborgare i stater som inte har anslutit sig till Estoniaöverenskommelsen (se t.ex. Asp, Internationell straffrätt, 2 uppl. 2014, s. 30, Jareborg och Zila, Straffrättens påföljdslära, 4 uppl. 2014, s. 18 och Jacobsson och Klabbers, Nordic Journal of International Law 2000/69 s. 317–332). Denna synpunkt har också framförts i de två lagstiftningsarbeten som rört Estonialagen (se t.ex. Juridiska fakultetsnämndens vid Uppsala universitet remissyttrande den 22 februari 2021 i ärende Ju2021/00343). Den förhärskande ståndpunkten synes dock vara att det är klart att Sverige kan straffbelägga sina medborgares handlingar utomlands och att de fördragslutande parterna kan komma överens om att straffa varandras medborgare.

Som angetts ovan anser hovrätten att det finns gott stöd för att artikel 92 i havsrättskonventionen avser verkställande jurisdiktion, och alltså inte hindrar en stat från att utöva lagstiftande och dömande jurisdiktion. En tillämpning av Estonialagen hindras därmed inte heller av FN:s havsrättskonvention.

Sammanfattande slutsatser

Flaggstaten Tysklands regler gällde ombord på fartyget M/S Fritz Reuter. Varken Sverige eller någon annan stat hade befogenhet att ingripa mot fartyget, dvs. utöva verkställande jurisdiktion, vilket inte heller skedde. Folkrätten förhindrar emellertid inte Sverige från att, med stöd i erkända jurisdiktionsprinciper, utöva lagstiftande och dömande jurisdiktion över gärningar som utförts på fartyget – lika lite som Sverige är förhindrat att utöva sådan jurisdiktion över gärningar som utförts på utländsk fast mark. I detta fall har det kunnat fastställas att Henrik Evertsson och Linus Andersson befann sig på fartyget och även vad de gjorde där. Det finns inte något krav på dubbel straffbarhet och både Henrik Evertsson och Linus Andersson är svenska medborgare. Hovrätten anser med hänsyn till dessa omständigheter att det inte finns något folkrättsligt hinder mot att tillämpa Estonialagen på den nu åtalade gärningen.

Frågan om undanröjande och återförvisning

Hovrätten har ovan kommit fram till att Estonialagen är tillämplig i målet. Under sådana förhållanden har Henrik Evertsson och Linus Andersson begärt att hovrätten återförvisar målet till tingsrätten för fortsatt handläggning.

En hovrätt har möjlighet att undanröja en tingsrätts dom i vissa angivna fall om det har förekommit rättegångsfel vid tingsrätten (se 51 kap. 26–28 §§ rättegångsbalken). För att rättegångsfel ska anses föreligga förutsätts att det är en processuell regel som har åsidosatts (se Welamson och Munck, *Processen i hovrätt och Högsta domstolen*, 5 uppl. 2016, s. 114). Därutöver har en hovrätt viss befogenhet att utan lagstöd undanröja tingsrättens dom på annan grund än rättegångsfel. Denna befogenhet bör dock utövas med stor restriktivitet (se t.ex. rättsfallet NJA 1996 s. 676 med där angivna hänvisningar).

Tingsrättens dom kan i någon mån tolkas som att tingsrätten ansett att den saknade internationell behörighet att döma Henrik Evertsson och Linus Andersson. Tingsrätten har dock haft behörighet enligt nationell lag att ta upp åtalet till prövning, och har

också utfärdat stämning och prövat åtalet mot den nationella lagen (och därefter kommit fram till att det inte finns förutsättningar att tillämpa straffbestämmelsen). Det framstår som riktigt att under sådana förutsättningar ogilla åtalet och inte avvisa det (jfr att åtalet bör ogillas t.ex. i det fallet då immunitet innebär att svensk lag inte får tillämpas, se prop. 2020/21:204 s. 159). Något rättegångsfel har inte begåtts av tingsrätten, varför möjligheten att undanröja tingsrättens dom ska utövas restriktivt.

Något nytt material har inte tillkommit efter tingsrättens huvudförhandling. Däremot har tingsrätten, vilket är naturligt vid den angivna utgången där, bemött Henrik Evertssons och Linus Anderssons övriga invändningar om grund för strafffrihet mycket översiktligt. Som exempel har invändningen om den grundlagsskyddade yttrande- och informationsfriheten avfärdats utan motivering. Tingsrätten har inte heller – av naturliga skäl – prövat i vilken mån de förmildrande omständigheter som har åberopats ska få någon inverkan på påföljden. Frågor kring straffvärde och påföljdsval vid brott mot Estonialagen är inte tidigare prövade i praxis. Under dessa förutsättningar, och då Henrik Evertsson och Linus Andersson har begärt det och åklagaren inte har motsatt sig deras begäran, anser hovrätten att det inte är lämpligt att hovrätten prövar målet i sak. Målet ska därför återförvisas till tingsrätten för förnyad prövning.

Får hovrättens beslut överklagas?

När det gäller frågan om beslutet ska få överklagas, gäller enligt 54 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken att ett beslut av en hovrätt enligt vilket ett mål återförvisats till tingsrätten får överklagas endast om hovrättens prövning innefattar ett avgörande av en fråga som inverkar på målets utgång. Om beslutet kan överklagas har det ansetts implicera att hovrättens beslut blir slutgiltigt om det inte överklagas och således måste följas av tingsrätten (se Welamson och Munck, a.a. s. 123).

Med undantaget från fullföljdsförbudet åsyftas enligt förarbetena fall då i återförvisningsbeslutet ingår ett avgörande som skulle ha kunnat överklagas, om det hade getts i ett särskilt beslut (se NJA II 1943 s. 690). I den äldre kommentaren angavs att ett återförvisningsbeslut som grundas på en annan åsikt beträffande ”sakfrågan” inte kan

överklagas. Med hänsyn till att förutsättningarna för prövningstillstånd i Högsta domstolen skärpts sedan bestämmelsen tillkom, har man i praxis gått längre i att tillåta överklagande av återförvisningsbeslut än vad som ursprungligen angavs i förarbetena. Exempel på fall då överklagande bör kunna ske är om tingsrätten beslutat om avvisning och hovrätten undanröjt beslutet, liksom fall när återförvisningsbeslut innebär att ramen för processen kommer att vara en annan. (Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (1 november 2021, Version 91, JUNO), kommentaren till 54 kap. 3 §.)

Som nämnts ovan har tingsrättens avgörande likheter med ett avvisningsbeslut med anledning av bristande internationell behörighet. Det är dock inte ett formellt avvisningsbeslut, utan en ogillande dom med anledning av tillämpningen av materiell rätt. Även om hovrätten har gjort en annan bedömning i fråga om tillämpningen av Estonia-lagen, kan hovrättens avgörande inte anses ha innefattat ett avgörande av en fråga som inverkar på målets utgång i lagens mening. Det leder till slutsatsen att hovrättens beslut inte går att överklaga.

Hovrättens beslut får inte överklagas.

Hovrättspresidenten Anders Hagsgård, hovrättsrådet Boel Oldenstedt, referent, och adjungerade ledamoten professorn Joachim Åhman samt nämndemännen Bengt Kjellgren och Ingegerd Granat har deltagit i avgörandet.

GÖTEBORGS TINGSRÄTT
Avdelning 6

DOM
2021-02-08
meddelad i
Göteborg

Mål nr: B 18677-19

PARTER (Antal tilltalade: 2)

Tilltalad

Linus Andersson, 19830408-4133
Skogsviksvägen 32
423 61 Torslanda

Offentlig försvarare:

Advokat Hans Gaestadius
Gaestadius Advokater KB
Västra Hamngatan 20
411 17 Göteborg

Åklagare

Kammaråklagare Helene Gestrin
Åklagarmyndigheten
Åklagarkammaren i Linköping
Box 367
581 03 Linköping

DOMSLUT

Åtal som den tilltalade frikänns från

Brott mot lagen om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia, 3 § lagen (1995:732) om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia
2019-09-23 -- 2019-09-24

Ersättning

1. Advokat Hans Gaestadius får ersättning av staten med 60 563 kr. Av beloppet avser 48 450 kr arbete och 12 113 kr mervärdesskatt.
 2. Staten ska stå för kostnaden för försvararen.
-

Om domstolens behandling av personuppgifter, se www.domstol.se/personuppgifter. Kontakta oss för information på annat sätt.

Besöksadress

Ullevigatan 15

Telefon

031-701 10 06

Öppettider

måndag - fredag
08:00-16:30

Postadress

404 83 Göteborg

E-post

avdelning6tgg@dom.se

Webbplats

www.goteborgstingsratt.domstol.se

Tilltalad

HENRIK Nils John Evertsson, 19870303-8235
Bogata 25 C
0655 Oslo, Norge
Norge

Offentlig försvarare:

Advokat Johan Eriksson
Försvarsadvokaterna Stockholm HB
Box 12107
102 23 Stockholm

Åklagare

Kammaråklagare Helene Gestrin
Åklagarmyndigheten
Åklagarkammaren i Linköping
Box 367
581 03 Linköping

DOMSLUT

Åtal som den tilltalade frikänns från

Brott mot lagen om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia, 3 § lagen (1995:732) om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia
2019-09-23 -- 2019-09-24

Ersättning

1. Advokat Johan Eriksson får ersättning av staten med 68 861 kr. Av beloppet avser 42 037 kr arbete, 7 830 kr tidsspillan, 5 222 kr utlägg och 13 772 kr mervärdesskatt.
 2. Staten ska stå för kostnaden för försvararen.
-

BAKGRUND

Den estniskflaggade passagerarfärjan M/S Estonia (nedan Estonia) förliste på öppet hav mellan finska Utö och estniska Dagö tidigt på natten den 28 september 1994 under sin resa från Tallinn till Stockholm. Ombord på fartyget fanns runt 1 000 personer, varav 852 omkom. Det stora flertalet av de omkomna kom från Sverige. Fartyget sjönk mycket snabbt och blev liggande på ett djup från 54 till cirka 80 meter. Majoriteten av de som var ombord finns fortfarande i Östersjön antingen i fartyget eller runtomkring det.

Efter att först ha uppgett att samtliga personer skulle hämtas upp och fartyget bärgas beslutade den svenska regeringen i december 1994 att någon bärgning av fartyget inte skulle ske och inga omkomna tas upp. Samtidigt bestämdes att platsen där fartyget förliste skulle betraktas som en gravplats för de omkomna och att gravfrid skulle råda. Efter förslag från svenska Sjöfartsverket beslutade regeringen våren 1995 att vraket skulle täckas över med betong. Den åtgärden slutfördes dock inte efter protester från bland andra anhöriga till offren.

I början av 1995 beslutade Estland, Finland och Sverige att länderna var för sig skulle införa lagstiftning som kriminaliserade verksamhet som störde gravfriden. En överenskommelse undertecknades sedan av de tre länderna den 23 februari 1995. I denna slogs fast att fartygsvraket med ett kringliggande definierat område skulle betraktas som ett sista vilorum för de omkomna och som sådant visas tillbörlig respekt samt att de tre staterna var överens om att fartyget inte skulle lyftas. Vidare åtog länderna sig att i enlighet med sina nationella förfaranden införa lagstiftning som syftade till att kriminalisera all verksamhet som störde offrens sista vilorum, särskilt dykning eller annan verksamhet i syfte att ta upp offren eller egendom från vraket eller havsbotten och att det skulle vara möjligt att straffa brott mot sådan lagstiftning med fängelse. Undantag gjordes för att möjliggöra att ett eller flera av de berörda länderna vidtog åtgärder för att täcka över vraket eller för att hindra förorening av den marina miljön från vraket. Överenskommelsen innehåller också ett åtagande för de tre staterna att informera varandra om sådan verksamhet som har kriminaliserats och i vilken ett

fartyg som för något av de avtalsslutande ländernas flagg är inblandat. Överenskommelsen har därefter tillträtts av Danmark, Lettland, Litauen, Polen, Ryssland och Storbritannien. Tyskland har inte anslutit sig till överenskommelsen.

Med anledning av överenskommelsen infördes i Sverige lagen (1995:732) om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia (nedan Estonialagen). Lagen trädde i kraft den 1 juli 1995.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Åklagaren har begärt att tingsrätten ska döma Linus Andersson och Henrik Evertsson för brott mot lagen om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia, enligt 3 § lagen (1995:732) om skydd för gravfriden vid vraket efter passagerarfartyget Estonia, med följande gärningsbeskrivning.

Linus Andersson och Henrik Evertsson har, tillsammans och i samförstånd med andra i ett team som arbetat med en filmproduktion, utövat undervattensverksamhet i det fridsförklarade området vid vraket av det sjunkna passagerarfartyget Estonia där sådan verksamhet inte får bedrivas. Undervattensverksamheten har bestått i att filmteamet från en för ändamålet chartrad båt har sänkt en kabelbunden dykrobot i vattnet och filmat vraket under ytan.

Linus Andersson och Henrik Evertsson har varit en del av ett team där varje medlem har utfört specifika uppgifter, där varje åtgärd varit en väsentlig del för fullbordan av undervattensverksamheten och där varje person genom sitt agerande har styrkt övriga personer i deras uppsåt. Linus Andersson har granskat undervattensdatan på de inspelade filmerna och skapat 3D-modeller av vad som har spelats in. Henrik Evertsson har som regissör och produktionsansvarig ombord haft ett övergripande ansvar för arbetsledningen av filmteamet, filmningen och undervattensverksamheten.

*Det hände den 23 – 24 september 2019 i Östersjön inom området
59 grader 23,500 minuter nordlig bredd 21 grader 40,000 minuter östlig längd,
59 grader 23,500 minuter nordlig bredd 21 grader 42,000 minuter östlig längd,*

*59 grader 22,500 minuter nordlig bredd 21 grader 42,000 minuter östlig längd och
59 grader 22,500 minuter nordlig bredd 21 grader 40,000 minuter östlig längd.*

De tilltalade begick gärningen med uppsåt.

Linus Andersson har medgett de faktiska omständigheterna, men har bestritt ansvar för brott.

Henrik Evertsson har medgett de faktiska omständigheterna, men har bestritt ansvar för brott.

BEVISNING

Linus Andersson och Henrik Evertsson har hörts.

På åklagarens begäran har vittnesförhör hållits med befälhavaren ombord på det finska gränsbevakningsfartyget Turva, kaptenlöjtnant Ville Puustinen, Finska Vikens Sjöbevakningssektion.

Åklagaren har åberopat följande skriftliga bevisning. Utskrift av samtal via VHF mellan Turva och M/S Fritz Reuter (Fritz Reuter), spårningshistorik för Fritz Reuter från tysk sjöpolismyndighet, positionsangivelser från Tyskland, fotografier av Fritz Reuter med positionsangivelser från den finska kustbevakningens överflygningar, promemoria med bilder från värmekamera, positionsangivelser från Finland, promemoria angående Fritz Reuters positioner, bild från den finska gränsbevakningen om Fritz Reuters position vid undervattensverksamheten och uppgifter från tysk sjöpolismyndighet om noteringar i Fritz Reuters loggbok.

Åklagaren har även visat tre bilder från internet som belyser effekten av den undervattensverksamhet som bedrevs från Fritz Reuter, nämligen utdrag från Statens Haverikommissions hemsida, pressmeddelande från regeringens hemsida och utdrag från Ekots hemsida.

DOMSKÄL*Inledning*

Henrik Evertsson har under lång tid varit intresserad av Estonias förlisning. Efter att ha samlat material tog han kontakt med ett norskt produktionsbolag, Monster, som visade sig vara intresserat av att göra en dokumentär om fartyget och dess förlisning. Något senare kom även D-play/Discovery+ in som medproducenter. Efter vissa överväganden drogs slutsatsen att det även var nödvändigt att dokumentera själva vraket. Dokumentation skulle ske med användning av en dykrobot. Med hänsyn till det förbud som råder mot dykning och undervattensverksamhet enligt bland annat Estonialagen undersökte produktionsbolagen hur man skulle gå tillväga för att undvika att begå någon straffbar gärning. Slutsatsen var att använda sig av ett tyskflaggat fartyg eftersom Tyskland, till skillnad från andra Östersjöstater, inte hade anslutit sig till den överenskommelse som hade träffats mellan Estland, Finland och Sverige 1995. Det fartyg som sedan chartrades av produktionsbolagen för uppdraget var M/S Fritz Reuter (nedan Fritz Reuter) med hemmahamn i Rostock. Förutom besättningen fanns det svenska, norska och tyska passagerare ombord som tillhörde produktionsteamet. Produktionsledare var Henrik Evertsson. Linus Andersson, som hade anlitats av produktionsbolagen, var den som styrde dykroboten och granskade det material som hade dokumenterats av dykrobotens kameror.

Fritz Reuter avgick från Tyskland och ankom till det av gravfriden skyddade området den 23 september 2019, där hon anropade det finska gränsbevakningsfartyget Turva och frågade om Turva kunde flytta sig. Turva befann sig vid tillfället i vattnet ovanför bogen på Estonias vrak. Under de fortsatta kontakterna med Turva meddelade man från Fritz Reuters sida att man avsåg att ägna sig åt undervattensverksamhet med användande av en dykrobot och fick av Turva beskedet att området var de för- olyckades från Estonia sista vilorum. Det finska gränsbevakningsfartygets befälhavare informerades på fråga att det fanns två svenskar ombord, men inga finska eller estländska medborgare.

Fritz Reuter befann sig inom det skyddade området från mitt på dagen den 23 september till morgonen den 25 september 2019 då fartyget påbörjade resan hem till Rostock dit hon anlände tidigt på morgonen den 28 september. Turva iakttog Fritz Reuters aktiviteter på ett visst avstånd från kl. 13.00 den 23 september, men lämnade området tidigt på morgonen dagen därpå. Under perioden den 23 – den 24 september skedde tre, eventuellt fyra, dyk under vilka filmning ägde rum med dykroboten, därutöver skedde ett antal s.k. provdykningar med roboten. Delar av vrakets styrbord- och babordsida filmades cirka 20 minuter varje gång.

Henrik Evertssons och Linus Anderssons uppgifter i övrigt

Henrik Evertsson och Linus Andersson har båda uppgett att det var viktigt för dem att de hade de anhörigas till Estonias offer medgivande att filma vraket, att de var övertygade att det de gjorde var straffritt eftersom de arbetade från en tyskflaggad båt som befann sig på internationellt vatten, att den fotografering och filmning som ägde rum bedrevs cirka en meter bort från vraket, att dykroboten aldrig var inne i själva vraket och att inga kvarlevor sågs eller dokumenterades. De har båda sagt att de inte skulle ha ägnat sig åt någon undervattensverksamhet om de hade trott att det var förbjudet för dem och att varken de eller produktionsteamet i övrigt har gjort något som skändat offren eller tagit upp något från vraket, utan att syftet var att undersöka om det fanns någon annan förklaring till att Estonia sjönk än den som den av de berörda staterna tillsatta Haverikommissionen kommit fram till. De har också sagt att hela verksamheten omgärdades av ett etiskt ramverk, vilket var mycket viktigt för deras medverkan, och att de lämnade området i samma skick som det var då de anlände.

Har Henrik Evertsson och Linus Andersson gjort sig skyldiga till den gärning som de är åtalade för?

Det är ostridigt i målet att Henrik Evertsson och Linus Andersson har befunnit sig inom det gravfridsförklarade området kring Estonia och där, i syfte att producera en dokumentärfilm, utövat undervattensverksamhet samt att verksamheten har bestått i att från Fritz Reuter, som chartrats för ändamålet, sänka ner en kabelbunden dykrobot och filma vraket under vattenytan. Det är även ostridigt att Linus Andersson har

granskat materialet från de inspelade filmerna och skapat 3D-modeller av det som spelats in och att Henrik Evertsson som regissör och produktionsansvarig ombord haft ett övergripande ansvar för arbetsledningen, filmningen och undervattensverksamheten. De objektiva förutsättningarna för straffansvar enligt Estonialagen är därmed uppfyllda.

Henrik Evertsson och Linus Andersson har uppgett tre olika grunder för sitt bestridande av ansvar. I första hand gör de gällande att gärningen inte är kriminaliserad eftersom den begåtts på internationellt vatten ombord på ett tyskt fartyg och således på tyskt territorium. I andra hand gör de gällande att de bör frikännas eftersom de har svävat i rättsvillfarelse, som har varit uppenbart ursäktlig, då de har trott att gärningen var tillåten eftersom de befann sig på en tyskflaggad båt på internationellt vatten. Slutligen har de gjort gällande att gärningen ska anses ligga utanför det straffbara området med hänsyn till den grundlagsskyddade yttrande- och informationsfriheten och att de av den anledningen ska frikännas.

Kan Henrik Evertsson och Linus Andersson straffas för gärningen?

De allmänna bestämmelserna om tillämplig svensk lag och svensk domsrätt på straffrättens område finns i 2 kap. brottsbalken. Därutöver finns bestämmelser också i ett antal specialstraffrättsliga författningar, bland andra Estonialagen.

De bestämmelser i 2 kap. brottsbalken som är aktuella i detta fall finns i kapitlets 2 § och 3 §. Av de bestämmelserna framgår såvitt nu är av intresse följande. Enligt 2 § döms för brott som begåtts utomlands enligt svensk lag vid svensk domstol om brottet begåtts av svensk medborgare under förutsättning att gärningen inte är fri från ansvar på gärningsorten (dvs. ett krav på dubbel straffbarhet), eller om det för brottet kan följa fängelse om gärningen har begåtts på ett område som inte tillhör någon stat. Öppet hav utanför territorialhaven räknas som sådana områden som inte tillhör någon stat. Vidare kan det, enligt 3 § punkten 1, dömas enligt svensk lag om brottet har begåtts på ett svenskt fartyg oavsett var det befinner sig eller om brottet begåtts mot Sverige, en svensk kommun eller annan menighet eller en svensk allmän inrättning (3 §

punkten 4). Detsamma gäller enligt 3 § punkten 5 om brottet begåtts inom ett område som inte tillhör någon stat mot en svensk medborgare, svensk sammanslutning eller enskild inrättning eller mot en utlänning med hemvist i Sverige. Punkten 5 gör således inte något undantag för brott begångna på utländska fartyg på internationellt vatten. I 2 kap. 7 § brottsbalken finns därutöver en bestämmelse som stadgar att domstolar utöver vad som sägs i kapitlet även ska iaktta de begränsningar som följer av allmänt erkända folkrättsliga grundsatser eller enligt vad som är särskilt stadgat av överenskommelse med främmande makt. Med det senare avses huvudsakligen bestämmelser om immunitet.

Enligt 5 § Estonialagen döms för brott mot lagen vid svensk domstol även om 2 kap. 2 § eller 3 § brottsbalken inte är tillämplig. Lagen har alltså enligt sin ordalydelse ett mycket vidsträckt tillämpningsområde. I lagens förarbeten slogs det också fast att svensk domstol, med hänsyn till intresset av att skydda gravfriden, bör vara behörig att döma vem som helst som stör gravfriden (prop. 1994/95:190 s. 9). Det uttalades dock samtidigt att det i vissa situationer inte skulle vara möjligt att utöva kontroll över utländska fartyg på grund av förbudet för en stat att utöva makt mot andra staters fartyg på det fria havet. Redan vid tiden för lagens tillkomst fanns det alltså en medvetenhet om att lagen, trots bestämmelsen i 5 §, inte alltid skulle kunna tillämpas i alla situationer. Lagstiftaren då och även senare har dock ansett att bestämmelsen är nödvändig för att fullgöra de åtaganden som Sverige har gentemot de andra staterna i den överenskommelse som träffades mellan Estland, Finland och Sverige den 23 februari 1995.

Det förhållandet att Sverige genom Estonialagen har tagit sig makten att bestämma över det öppna havet har ifrågasatts i litteraturen. Det är emellertid klart att om Henrik Evertsson och Linus Andersson hade befunnit sig ombord på ett svenskflaggat fartyg, på en flotte utan nationalitetsbeteckning eller i en roddbåt på internationellt vatten när de bedrev undervattensverksamheten hade de kunnat straffas för den gärningen även med stöd av bestämmelserna i 2 kap. brottsbalken. Eftersom de båda kände till innehållet i den svenska Estonialagen och inte fått något felaktigt besked om dess tillämplighet från någon myndighet, utan från produktionsbolag med starka intressen

att genomföra en undersökning av Estonias vrak, kan de inte anses ha svävat i någon ursäktlig rättsvillfarelse (prop. 1993/94:130 s. 59). Inte heller anser tingsrätten att den grundlagsskyddade yttrande- och informationsfriheten innebär någon form av carte blanche att straffritt begå straffbara gärningar. I de båda senare fallen kan dock omständigheterna i det enskilda fallet leda till en mildare bedömning av straffvärdet och vilken påföljd som döms ut.

Det är dock ostridigt att Estonia ligger på en del av det öppna havet som inte är en del av svenskt territorium liksom att det fartyg från vilket undervattensverksamheten bedrevs inte var svenskflaggat. Som exempel på gärningar som har begåtts på fartyg kan nämnas oljeutsläpp från ett fartyg eller otillåtet fiske med trål. Det förhållandet att den kabelbundna dykroboten befunnit sig i vattnet innebär alltså inte att gärningen inte ska anses ha begåtts på fartyg. Enligt den s.k. flaggstatsprincipen är det den stat i vilken fartyget är registrerat som har jurisdiktion över brott som begås ombord på fartyget. Vidare framgår det av FN:s havsrättskonvention i del VII artikel 89 att ingen stat kan göra giltiga anspråk på suveränitet över någon del av det fria havet.

Den överenskommelse som Estland, Finland och Sverige träffade och till vilken vissa andra stater har tillträtt binder enbart de stater som har anslutit sig till den. Tyskland är inte en av dessa stater. Fritz Reuter var registrerat i Tyskland, som alltså inte är bundet av överenskommelsen och inte heller av de lagar som skapats mot bakgrund av den. Då gärningen bedrevs från ett tyskflaggat fartyg, dvs. på tyskt territorium, föreligger inte någon sådan dubbel straffbarhet som krävs enligt 2 kap. 2 § brottsbalken. Inte heller finns förutsättningar att tillämpa 2 kap. 3 § punkterna 1, 4 och 5 brottsbalken i detta fall. Estonialagens straffrättsliga tillämplighetsområde är visserligen betydligt vidsträcktare än brottsbalkens bestämmelser. Tingsrätten anser dock att Estonialagen i den delen strider mot folkrättens principer om att stater inte kan ta sig jurisdiktion över öppet hav och utöva makt över andra staters fartyg som befinner sig där. Bestämmelsen i 5 § bör därför inte tillämpas när gärningen har begåtts ombord på ett utländskt fartyg vars flaggstat inte är en del av den överenskommelse som lagen grundar sig på, även om några av gärningsmännen råkar vara svenska medborgare. Tingsrätten anser att Estonialagens vidsträckta tillämplighetsområde i fall som detta

inte heller kan läkas genom ett svenskt åtalsförordnade enligt 2 kap. 5 § andra stycket brottsbalken trots ordalydelsen i 1 § andra punkten förordningen (1993:1467) om bemyndigande för riksåklagaren att förordna om väckande av åtal i vissa fall. Åtalet kan således inte bifallas. Henrik Evertsson och Linus Andersson ska därför frikännas.

ÖVERKLAGANDE, se bilaga 1 (TR-01)

Överklagande ska ha kommit in till tingsrätten senast den 1 mars 2021 och ställas till Hovrätten för Västra Sverige.

Kavita Bäck Mirchandani

Skiljaktig mening, se nedan

Skiljaktig mening

Nämndemannen Björn Oxe är skiljaktig och anför följande. Jag anser att Linus Andersson och Henrik Evertsson har gjort sig skyldiga till brott mot Estonialagen och att de ska dömas till ansvar för det. Ingen av deras bestridandegrunder är relevanta i sammanhanget. Däremot anser jag att det finns förutsättningar att meddela påföljdseftergift enligt 29 kap. 6 § brottsbalken. Av utredningen framgår att de inte har rört vare sig vraket, några kvarlevor eller föremål och de har inte heller varit inne i vraket med dykroboten, utan endast filmat utsidan på en meters avstånd. Resultatet av deras arbete ombord på det tyska fartyget har dessutom lett till att Statens Haverikommission har begärt att Estonialagen ändras för att möjliggöra nya dykningar och undersökningar av vraket. Mot den bakgrunden är det uppenbart oskäligt att döma Linus Andersson och Henrik Evertsson till någon påföljd.

Hur man överklagar

Dom i brottmål, tingsrätt

TR-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv tingsrättens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att hovrätten ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis.

Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.

Vill du ha nya förhör med någon som redan förhörts eller en ny syn (till exempel besök på en plats), ska du berätta det och förklara varför.

Tala också om ifall du vill att målsäganden ska komma personligen vid en huvudförhandling.

4. Lämna namn och personnummer eller organisationsnummer.
Lämna aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till tingsrätten. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Tingsrätten kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar tingsrätten överklagandet och alla handlingar i målet vidare till hovrätten.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även hovrätten skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i hovrätten

När överklagandet kommer in till hovrätten tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

När krävs det prövningstillstånd?

Brottmålsdelen

I brottmålsdelen behövs prövningstillstånd i två olika fall:

- Den åtalade har dömts enbart till böter.
- Den åtalade har frikänts från ett brott som inte har mer än 6 månaders fängelse i straffskalan.

Skadeståndsdelen

Det krävs prövningstillstånd för att hovrätten ska pröva en begäran om skadestånd. Undantag kan gälla när en dom överklagas i brottmålsdelen, och det är kopplat en begäran om skadestånd till brottet. Då krävs inte prövningstillstånd för skadeståndsdelen om

- det inte krävs prövningstillstånd i brottmålsdelen eller om
- hovrätten meddelar prövningstillstånd i brottmålsdelen.

Beslut i övriga frågor

I de mål där det krävs prövningstillstånd i brottmålsdelen (se ovan), krävs det också prövningstillstånd för sådana beslut som bara får överklagas i samband med att domen överklagas. Beslut som kan överklagas särskilt kräver inte prövningstillstånd.

När får man prövningstillstånd?

Hovrätten ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att tingsrätten dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om tingsrätten har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med tingsrätten om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.